Terénní a specializovaná činnost Odboru archeologie NPÚ, ÚOP v Praze v letech 2020–2021

Pavel Taibl, Tomasz Cymbalak, Jaroslav Podliska

Archeologové Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Praze, realizovali v uplynulém roce přes 40 archeologických akcí, z toho 22 záchranných archeologických výzkumů, převážně v prostoru Pražské památkové rezervace, nejčastěji v rámci stavebních prací při rekonstrukci domů, revitalizaci inženýrských sítí a na novostavbách. Pracovníci odboru se průběžně zabývají i navazující odbornou činností jako je péče o získané nálezy, jejich analýzou a konzervací. Součástí práce je i bohatá odborná publikační činnost. Zároveň v roce 2020 oslavil Odbor archeologie NPÚ, ÚOP v Praze 55 let od svého založení, nepřetržitého zkoumání, dokumentace a péče o archeologické dědictví hlavního města Prahy.

Archeologická památková péče

Významné archeologické plochy

Nedílnou součástí činnosti Odboru archeologie NPÚ, ÚOP v Praze je ochrana a monitoring archeologických nemovitých památek uvnitř i mimo území pražské památkové rezervace (PPR). Fundament tohoto celku je tvořen souborem 140 archeologicky významných ploch na území PPR vytipovaných a vymezených v letech 1999–2000, jež byly v posledních dvou letech podrobeny rešerši a novému, přesnějšímu vymezení tak, aby archeologické dědictví na jejich ploše zůstalo zachováno. Plochy jsou zahrnuty v podkladech územního plánu Prahy.

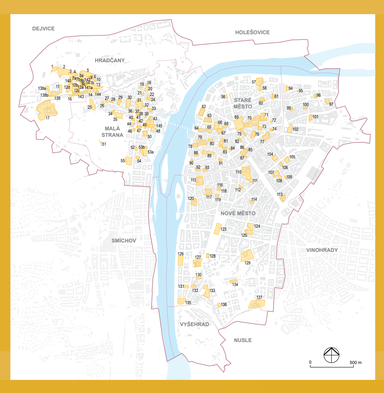

Archeologické nemovité památky nacházející se mimo území PPR (na území hl. m. Prahy) spadají taktéž do působnosti našeho oddělení. Jedná se ve většině případů o pravěká a středověká hradiště (např. Divoká Šárka, Bohnice, Královice) nebo o sakrální stavby (kostel Narození Panny Marie v Záběhlicích, kostel Stětí Sv. Jana Křtitele v Dolních Chabrech). Těžištěm činnosti je průběžný monitoring jejich stavu a ochrana památkových hodnot lokalit.

Terénní výzkum

Invalidovna v Karlíně

Pražská Invalidovna, výkladní skříň barokního stavitelství z 18. století a národní kulturní památka, se bude v dohledné době rekonstruovat. Pro poznání historie objektu, která je dnes skryta pod povrchem a omítkami, byl v létě 2020 proveden zjišťovací archeologický výzkum. Umístění jednotlivých sond vycházelo z připravovaného plánu obnovy a dosavadních poznatků stavebněhistorického průzkumu. Nejpodstatnější zjištění byla učiněna v pásu podél jižní strany budovy. Byly zde zachyceny základy obvodových a dělicích zdí, nikdy nedokončené části západního křídla a dále konstrukce několika provozních zařízení. V širším území doplnila archeologický výzkum i nedestruktivní geofyzikální prospekce radarem, která zmapovala struktury ukryté pod zemí.

Budova Invalidovny před rekonstrukcí

Říční km 53,18 – archeologie na Staroměstském jezu

Nedílnou a ovlivňující součástí historické Prahy byla vždy řeka Vltava. Po ní se do centra Prahy plavilo dřevo na pražské stavby a na lodích se přivážely rozmanité obchodní komodity. Pražané její sílu již od středověku využívali k pohonu různých technických zařízení, převážně mlýnů. Z uvedeného důvodu museli zdejší obyvatelé její hladinu regulovat a průtok upravovat pomocí konstrukcí jezů, kterých zde postupně vzniklo hned několik. Mezi nejstarší a památkově nejhodnotnější patří Staroměstský jez, jehož vznik je tradičně kladen do 1. poloviny 13. století. Díky zahájení jeho rekonstrukce se archeologové mohli dostat na poměrně nevšední místo, které nebylo v minulosti zkoumáno. Těžištěm činnosti našich pracovníků se stala specializovaná obrazová dokumentace postupně odhalované konstrukce jezu tvořené soustavou dřevěných pilot a rámů. Zcela poprvé zde byly odebrány vzorky na jejich dendrochronologické datování. Ze samotného zásypu konstrukce jezu byl získány i rozmanité nálezy různého stáří, které se sem dostaly jako komunální a stavební odpad. Práce na opravě jezu budou probíhat i v příštím roce, a tak je možné se těšit na možná překvapení vztahující se k minulosti této výjimečné pražské technické památky.

Odkrytý jez s dřevěnými pilotami

Výzkum v trase staroměstské hradby v ulicích Benediktská, Dlouhá a Hradební

Že se archeologické nálezy významné hodnoty nacházejí i těsně pod dlažbou chodníků, se mohli přesvědčit archeologové v létě roku 2020 v ulicích Dlouhá, Benediktská a Hradební na Starém Městě pražském. Podařilo se jim odkrýt pozůstatky středověkého opevnění Starého Města z 13. století. V místech předpokládaného průběhu hradební zdi v Benediktské ulici byly dokumentovány zbytky kamenné konstrukce. V místech, kde se ulice stáčí do Rybné, se možná nachází pozůstatek středověké flankovací věže. Očekávaným objevem byl fragment mostu přes staroměstský hradební příkop. Zachycen byl vrchol jeho oblouku a část zábradlí.

Pozůstatky staroměstské hradební zdi

Ohrazená plocha výzkumu

Základy Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí

Na plochu nejvýznamnějšího českého náměstí se archeologové našeho odboru vrátili při dokumentaci původního základu Mariánského sloupu v rámci jeho obnovy. Na tento novověký základ (z roku 1650) dnes navazuje železobetonová konstrukce sloupu nového. Z původní výměry základu se dochovalo pouhé torzo o velikosti 7,8 × 7,8 metru, vyzděné z lomové opuky se zlomky křemenců, říčních valounů a cihel nebo zlomků architektonických článků (v jednom případě snad náhrobní desky z červeného vápence), pojených vápennou maltou. Novým objevem byla čtvercová kapsa, jež s nejvyšší pravděpodobností sloužila pro umístění dnes již nedochované památeční schrány.

Zpracování výsledků výzkumu

Zpracování a konzervace archeologických nálezů

Součástí každého archeologického výzkumu je také analýza a specializovaná péče o nálezy získané v jeho průběhu. Naše pracoviště tuto činnost provádí nepřetržitě od svého založení a během let již zpracovalo a ochránilo několik stovek tisíc artefaktů, mezi nimiž převažuje keramika, sklo a organický materiál. Za všechny příklady můžeme z poslední doby uvést konzervování a restaurování výstavních fragmentů barokní obuvi z Valdštejnského paláce na Malé Straně. Předpokládáme, že tyto boty mohl nosit vysoce urozený člověk z řad šlechty nebo jejích služebníků. Dalšími zrestaurovanými artefakty jsou např. vysoká číše českého typu z Liliové ulice nebo nočník z Invalidovny.

Publikační činnost

Publikace – Malostranská rotunda svatého Václava v Praze

V roce 2020 byla naším pracovištěm vydána odborná kniha Jarmily Čihákové a Martina Müllera s příspěvky dalších odborníků, která na více jak pěti stech stranách představuje výsledky záchranného archeologického výzkumu středověkého kostela sv. Václava, objevené v roce 2004 při rekonstrukci objektu MFF UK na Malostranském náměstí. Pozůstatky rotundy známé jen ze středověkých legend a několika renesančních vyobrazení se podařilo prozkoumat, detailně zdokumentovat a vyhodnotit. První část knihy se věnuje torzu rotundy z poslední třetiny 11. století, včetně ojediněle dochované keramické dlažby, a přináší zcela nové analogie a poznatky ke stavebním a výtvarným postupům v geograficky širokém globálním kontextu. Druhá část knihy přináší údaje k jejím dvěma křesťanským předchůdcům, k vývoji zdejšího malostranského osídlení před vznikem rotundy a jeho širším souvislostem od přelomu 8./9. do 11. století. Drobná třetí část se zabývá zpřístupněním objektu, tvorbou expozice a její reflexí v evropských památkářských kruzích. Kniha je 8. svazkem edice Archeologické prameny k dějinám Prahy – APDP – a získala Cenu Josefa Hlávky za vědeckou literaturu za rok 2020.

Články v odborných publikacích

TRYML / HAVRDA 2020: Pohřbívání na sklonku raného středověku. Pohřební areály v pražské předlokační aglomeraci v 11. až 1. polovině 13. století. Archologie ve středních Čechách 25, 2021, 217–326.

CYMBALAK / MUSÍLEK 2021: „Čí chleba jíš, toho píseň zpívej." Bohatí a chudí ve středověké Praze. In: Rudolfovo číslo. Rudolfu Procházkovi k 65. narozeninám kolegové a přátelé. Loskotová et. al (eds), 2021, 150–178.

PODLISKA / HAVRDA / ZAVŘEL 2021: Středověká Praha – město metalurgů. In: Rudolfovo číslo. Rudolfu Procházkovi k 65. narozeninám kolegové a přátelé. Loskotová et. al (eds), 2021, 179–201.

HAVRDA 2021: Pražská aglomerace na přelomu 9. a 10. století. In: Svatá Ludmila. Žena na rozhraní věků. Mařík / Musílek / Sommer (eds), 2021, 95–103.

Časopis – Staletá Praha 2020

Pražské pracoviště odborně zajišťuje a každoročně vydává dvě čísla vědeckého časopisu Staletá Praha, který se zaměřuje na historii, památky a vývoj Prahy. Je určen jak odborníkům, tak poučeným čtenářům z řad veřejnosti. Uveřejněné články jsou ke stažení na webových stránkách časopisu http://www.staletapraha.cz/vydana-cisla. Jsou tak, i když ve webové kvalitě obrazových příloh, dostupné všem zájemcům o starší i mladší minulost Prahy a osobnosti, které ji utvářely. Dostupná je i bibliografická služba věnovaná pragensiím pojednaným v odborných periodikách frekventovaných, i již zapomenutých.

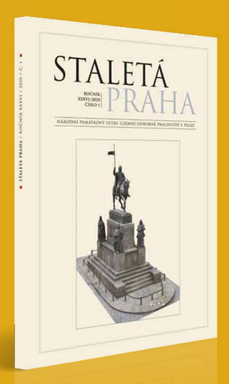

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV | ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ V PRAZE

www.archeopraha.cz
www.npu.cz
Na Perštýně 356/12, Praha 1 - Staré Město